

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR'IN "FAHİM BEY VE BİZ" ROMANINDA ZAMAN VE MEDENİYET ALGISI

Mahfuz ZARİÇ^{1,*}

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

* mahfuzzaric@gmail.com

Özet: Cumhuriyet dönemi romancılarımızdan olan Abdülhak Şinasi Hisar, "Fahim Bey ve Biz" adlı romanında, zaman konusunu pek çok boyutuyla ele almakta; zamanın niteliklerini ve etkilerini izlemektedir. Hisar, bu romanında doğası, mimarisi, diğer sanat dalları, sosyal ve kültürel yaşantıları ile İstanbul ve Çamlıca'yı da müstakil medeniyet olarak değerlendirmektedir. Bu yazıda, "Fahim Bey ve Biz" romanında anlatıcı ve roman kişilerinin zaman ve medeniyet kavramlarını hangi bağlamlarda ele aldıkları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fahim Bey ve Biz, Zaman, Medeniyet, Roman.

The Perception of Time and Civilization at the Novel of "Fahim Bey ve Biz" by Abdülhak Şinasi Hisar

Abstract: Abdülhak Şinasi Hisar is a novelist of Republic Period Literature. Hisar discusses the concept of the time many aspects at his novel named "Fahim Bey ve Biz". He describes the effects and characteristics of the time. In the same novel, Hisar describes İstanbul and Çamlıca as a self-contained civilization with its nature, architecture and other arts, and social-cultural experiences. In this article we will investigate that how comprehend the novel narrators and novel persons the concept of time and civilization at the novel "Fahim Bey ve Biz".

Keywords: Fahim Bey ve Biz, Time, Civilization, Novel.

1.GİRİŞ

Abdülhak Şinasi Hisar'ın 1941 yılında yayımlanan ilk kitabı "Fahim Bey ve Biz" Türk romanının köşe taşlarından birisi olarak yayımlandığı tarihten itibaren adından sıkça söz ettirmiş; başarısı ile kendini kanıtlanmış ve sanat katına yükselebilmiş bir başyapıttır. Çoğu zaman bir "geçmiş zaman anlatıcısı" olarak nitelenen Hisar'ın yazdıklarında edebiyat bilimi açısından birçok yenilik mevcuttur. "Fahim Bey ve Biz" romanı, avangart edebiyatın "yerleşik kurallara başkaldırı, muhalif tutum ve yeni bir yazınsal tavır göstermek" (Tosun 2011: 291) gibi pek çok niteliklerine sahiptir. "Yenilik bir yol açmak, iz bırakmak, çağını iyi okumak ve yansıtmaktır. Bir buluş, daha doğrusu unutulmuş bir hakikate dokunmaktır. Bir eksikliği hissettirmek, bilinmeyen bir boşluğa doldurmaktır." (Tosun, 2011: 295) Yenilik noktasında Abdülhak Şinasi'nin bütün yazdıkları ile yol açtığı, iz bıraktığı, unutulmuş nice hakikatlerimize dokunduğu, nice eksikliklerimiz hissettirdiği, artık bilmediğimiz nice boşlukları doldurduğu görülmektedir.

Hisar'ın "Fahim Bey ve Biz" romanında başvurduğu "anlatım teknikleri, anlatıcıyı konumlaması, çoklu bakış açılarına yer vermesi, eserin türünün belirlenmesinde ortaya çıkan kafa karışıklığı" gibi durumlar ise "Fahim Bey ve Biz"i kısmen de olsa "deneysel roman" yapan unsurlardandır. Gerek yazarı gerekse kimi eleştirmenler tarafından bu roman için hikâye, uzun hikâye gibi nitelermelerde bulunmuş ve bu roman, anı ağırlıklı otobiyografik bir eser olarak ele alınmıştır. Bazı yönleriyle "Fahim Bey ve Biz"de söz konusu olduğu gibi Hisar'ın diğer romanlarında postmodern izlerden de söz edilebilir. Postmodern sanatçıların "türlerin geçerliğini yitirdiği" şeklindeki görüşlerine (Tosun, 2011: 294), Hisar hem bu romanıyla örneklik teşkil etmiş; hem de tür sorununa, inceleme yazılarında yeri geldikçe tartışmıştır.

"Ontolojik bir tavırla insan gerçeğine yaklaşan postmodern metinler, geçmiş hâlde bulmakta ve geçmişi şimdiki zaman içinde yeniden yorumlayarak daha kapsamlı bir gerçeği ifade etmektedirler."; "Postmodern yazarlar da, modern yazarlar gibi, zaman ve mekândaki ideolojilerin nispi anlamda gerçeği temsil ettiklerini mutlak anlamda yanlış olduklarını ifade etmekte, mutlak gerçeğin ise erişilmez olduğuna inanmaktadırlar." (Kantarcioğlu, 2009: 174, 276)

Modern romancılığımızın öncü isimlerinden ve aynı zamanda bir estetik olan Abdülhak Şinasi Hisar'ın geçmişi hâlde bulduğu "Fahim Bey ve Biz" romanında zaman ve medeniyet konularına ayrı bir önem vermiş; insan ve hakikat konularını da öncü bir yazar olarak postmodern yaklaşım ile benzer bir tavırla ele almıştır.

2. FAHİM BEY VE BİZ ROMANINDA ZAMAN ALGISI

Anlaşılması kadar tanımlanması da güç olan zaman kavramı üzerine bu güne kadar pek çok düşünceler ileri sürülmüştür.

Zihinsel bir olgu, özneler arası bir süreç, toplumsal işleyişin düzenlenmesi açısından yararlanılan bir birim ya da ifade aracı olarak kullanılan zaman kavramı, Batı düşüncesinde öznel-nesnel, göreceli-mutlak türünden ayrımlara tabi tutulmuş; İslam düşünürleri ise zaman kavramını belirleyen temel etkenlerden dünyevîlik-uhrevîlik diyalektiğine dikkat çekmiş, hareketle ölçülebileceği belirtilen zamanın ebedî-ezelî oluşu ve yaratılmış olması gibi konular üzerinde durmuşlardır. Eski Mısır, Hint ve İran uygarlıklarında ise tabiat olaylarıyla ölçülen zaman kavramının ebedî veya sınırlı oluşu ve ilk yaratılış gibi konular üzerinde, yine maddeci veya idealist olarak sınıflandırılabilir düşünceler üretilmiştir. Batı'da on yedinci yüzyılda zamanın mutlak ve değişmez olduğu düşüncesi, yerini Newton'un (1643-1727) zamanın insan ve maddeden bağımsız ve mutlak olmadığı görüşüne bırakmıştır. Yirminci yüzyılda ise Albert Einstein (1879-1955) zamanın, mutlak olmamakla birlikte, göreceli olduğunu ileri sürmüştür. Genellikle mekân/madde ve hareketten ayrı düşünülmeyen zaman kavramı, beraberinde "ilk devinim" sorununu getirmiş; idealistler Tanrı'yı ilk devinin kaynağı olarak kabul ederken, materyalist düşüncenin savunucuları, maddenin devingenliğinin kendiliğinden kaynaklandığını var saymışlardır. (Doğan, 2010: 1-11)

Abdülhak Şinasi, "Fahim Bey ve Biz" romanında zaman konusunu Henry Bergson'un felsefî düşünceleri doğrultusunda ele almıştır. Henry Bergson'un kurduğu Yaratıcı Evrim Teorisinde "insan değerlerinin ve kültürlerinin hiç durmaksızın gerçekleşen bir evrim ve değişme süresi içinde olduğu" söylenmektedir. Yaratıcı Evrim Teorisi adıyla 1911'de bir kitap da yayımlayan Bergson, natüralizmin kaderciliğine karşı insanın kendi dünyasını kurabileceğini savunmuştur. (Kantarcıoğlu, 2009: 165)

Çağın hâkim felsefesi pozitvizme karşı insanın iç dünyasına, ahlak ve din konularına yöneldiği için etkisi şöhreti ülkesinin dışında da yaygın olan Bergson, içinde bulunduğu çağın olumsuzlukları karşısında dünyaya felsefi görüşleriyle iyimser bir mesaj vermiştir. Bergson, kimi yazarlarımız tarafından spiritüalist, sezgici ve mistik bir düşünür olarak nitelendirilmiştir. Onun görüşleri ile tasavvuf düşüncesi arasında benzerlik kuranlar da olmuştur. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde genç Cumhuriyet'te Bergson'un düşüncelerinin önemli bir kısmı Dergâh dergisi çevresinde olmak üzere "Mustafa

Şekip Tunç, Mehmet Emin Erişirgil, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Peyami Safa, Nurettin Topçu ve Abdülhak Şinasi Hisar” gibi pek çok yazarda etkili olmuştur. (Gündoğan, 2010: 141-153) “Fahim Bey ve Biz” romanında zamanın niteliklerinden bir bütünlük ve süreklilik, göreceli bir anlaşılma olarak söz edilir. Romanda, zamanın etkilerinden “değiştirme, öğretme, unutturma, yokluğa sürüklenme” gibi yönlerine dikkat çekilir.

2.1. Zamanın Bütünlüğü ve Sürekliliği

Bergson’da “dureé” ile ifade edilen kavram, zamanın bütünlüğü ve sürekliliği anlamına gelmektedir. Bergson’a göre dünyada en açık olan şey süredir; kâinat süre hâlinindedir. (Topçu, 2006: 45) Bergson felsefesindeki psikolojik zaman kavramında ise “geçmişin hâle yön verip bilinci içinde ve tecrübenin ışığında yeniden yorumlandığı ve yaratıcı bir geleceğe doğru aktığı” belirtilmektedir. (Kantarcioglu, 2009: 163)

“Fahim Bey ve Biz”de zamanın bütünlüğü ve sürekliliğine hem bir roman yazma tekniği hem de bir tema olarak başvurulmuştur. Başlangıç ânına dönüş, insan hayatında yer alan tabii bir döngünün bir aşamasıdır. Romanda olaylar, Fahim Bey’in ölüm haberi ile başlatılır. Fahim Bey’in gençliğinden ihtiyarlığına doğru bir seyir içinde gelişen anlatı, artık bir ölü olan Fahim Bey’le hasbıhal sayılabilecek “Fahim Beye Hitaplar ve Sualler” başlıklı bölüm ile sonlandırılır. (FBB: 123)

2.2. Zamanın Göreceliği ve Anlaşılma

“Fahim Bey ve Biz” romanının anlatıcısı zaman konusunda; “müthiş madde”, “gözlerle görünmez ve ele geçmez zaman”, “her şeyin şekillerini değiştiren, vücutlarını eriten, hüviyetlerini başkalaştıran, hâtralarını unutturan dehşetli bir unsur” gibi tanımlamalarda bulunur. Zamanı, anlaşılma ve kavranamaz yapan durumlardan birisi zaman kavramının fiziksel dünyada ölçülebilmesine rağmen, duygu planında göreceli olmasıdır. Hemen her insan mutlu, hüznü veya endişeli olduğu anlarda; çocukluk, gençlik veya yaşlılık zamanlarında dışarıda bazı birimlerle ölçülebilen zamanın, kendi iç dünyalarında genişlediğini veya daraldığını his ve tecrübe edebilmektedir.

Bergson felsefesinde dışımızdaki, yani “mekânda tasarladığımız zaman” gerçek zaman olarak kabul edilemez; “insan ruhu ve şuuru için söz konusu olan zaman ile insanın dışında ortaya çıkan zaman” birbirinden ayrılır. (Gündoğan, 2010: 74)

Romanının sonlarına doğru, Fahim Bey ölüme yaklaşmış bulunmakta; anlatıcı da artık genç sayılamayacağı bir yaşa gelmiş bulunmaktadır. "Eyvah! Zamanlar ne kadar çabuk geçiyor! Süratleri geçtikçe artıyor. İnsanın yaşı ilerledikçe zamanı darlaşıyor. İşi ve parası çoğaldıkça zamanı azalıyor!" diyen anlatıcı, zamanın göreceliğini benzetmelerle anlatmaya devam eder. (FBB: 99)

"Evvelleri hiç de böyle değildi. Gönül isterdi ki zaman insana biraz fırsat versin, biraz rahat nefes alalım! Fakat ne mümkün! Bazen pederinizle birlikte mektepte bulunduğumuz o ümitli, o mesut zamanları hatırlıyorum da bunlar bana hâlâ daha sanki dündü gibi geliyor!" (FBB: 100) diyen Fahim Bey de nice insanlar gibi yaşlandıkça zamanın daha hızlı geçmesinden endişe etmeye başlar. "Fahim Bey ve Biz" romanında birbirinden farklı gibi görünen pek çok Fahim Bey portreleri çizilmekte ve bu sayede zaman kavramı gibi insanın da anlaşılamayacağı, tanımlanamayacağı düşüncesi öne çıkarılmaktadır.

1.3. Zamanın Duyguları ve Düşünceleri Değiştirmesi Geçmekte olan zamanın insan üzerindeki etkilerinden birisi de duyguları ve düşünceleri olumlu veya olumsuz, doğru veya yanlış yönde değişikliklere uğratabilmesidir. Anlatıcı, "uzun bir zaman içinde, Fahim Beyi arada sırada görerek ve ona dair söylenenleri ikide bir işiterek onun hakkında bir takım kanaatler edinmiş"tir. Fakat anlatıcının bu kanaat ve hisleri "geçen günlerle değişmekten hâli" kalmamıştır. Anlatıcı, insanların, mesela yapılar hakkındaki fikirlerinin değişmesi gibi insanlar hakkındaki fikirlerinin de zamanla değişmesinin, bakan öznenin değişime uğramasından ötürü, kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir. (FBB: 70) Roman anlatıcısı, hislerimizin ve fikirlerimizin, yaşandıkları anlarda her zaman doğru sayılamayacağı görüşünü ise "hayatta hep aynı adam sayılamayacağımız" gerçeğine bağlamaktadır. (FBB: 53)

Vardığı yargılar, geçen yıllar içinde değişecek olan anlatıcı, "Rûya Tâbiri" bölümünün başında, anlatı zamanını tayin etmek için "Ben, o zamanlar, sanatın sanat için olması tarzında, hülyanın da hülya için olduğuna kani değildim." (FBB: 65) demektedir. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında, tanıdığı insanları âdeta uzak akrabaları gibi telakki eden anlatıcı, sonraları, yani orta yaşlardaki bakış açısıyla, bütün insanlar hakkındaki telâkkilerinin değiştiğini, düşüncelerinin hususîleştiğini, rabitalarının gevşediğini söyleyecektir. (FBB: 70)

Anlatıcının Fahim Bey hakkındaki duygu ve düşünceleri de zamanla değişecek; onu bazen "eski hisleri ile bağlandığı bir dost", bazen de geçmişe ait lakırdıları ile kendisini "lakayt bırakan bir geveze" telakki edecek; bazen duyguları daha da değişip, Fahim Bey'i "biraz ahmak ve bunak" bulunmaktan kendisini alıkoymayacaktır. (FBB: 82, 83)

Duygu ve düşünce dünyasındaki bu değişiklikleri “inkılap geçirmek” olarak niteleyen anlatıcı, insanın duygularının ve düşüncelerinin, başkalarının iç yüzünü zamanla öğrendikçe değiştiğini söyler. (FBB: 81, 82)

Zamanın insan zihninde olduğu gibi insan bedeni ve tabiat üzerinde de etkiler vardır; hatta daha doğru bir söyleyişle tabiatta zamanla anlaşılabilen veya zamanla görülebilen değişiklikler, tekâmüller ve yok oluşlar yaşanmaktadır.

Anlatıcı, Fahim Bey’in yavaş yavaş göçtüğünü, boyunun alçaldığını, hacminin küçüldüğünü, benzinin uçtuğunu, teninin sarardığını, evzaminin ağırlaştığını, şeklinin çarpıldığını zamanla fark etmektedir. (FBB: 100) Tabiatta ki doğum ve ölüm hadiseleri değişimin, olgunlaşmanın en uç noktalarıdır. Zaman, varlıklara olgunluğu gösterdiği gibi çöküşü ve yok oluşu da Fahim Bey’in hikâyesinde olduğu gibi tattırmaktadır. (FB: 106)

Zaman, pek çok kavramın ve değerlerin içerdiği anlamları da değiştirebilmektedir. Romanda bu bağlamda “işgüzar” kelimesinin bir zamanlar övgü manası içerirken, sonraları yergi anlamına gelecek şekilde kelimenin manasının değişime uğradığı vurgulanır. Zaman, güzellik mefhumunu bile değiştirebilmekte; hatta kimi davranışları da değişime uğratabilmektedir. (FBB: 108) Zaman durmaksızın işler, duygularımızı düşüncelerimizi, tabiatımızı ve bütün âlemi değiştirir; olgunlaştırdığı varlığı bir yandan da yokluğa yaklaştırır. Sonuçta nice şeyler öğrenmiş, hayattan pek çok dersler çıkarmış olarak birçok insani yanılığlarımızla baş başa kalırız. (FBB: 109)

Anlatıcının zaman için geliştirdiği temel tez, Bergsoncu yaratıcı evrim felsefesi doğrultusunda “hayatın muvakkat bir manzara olduğu, dünyada tekâmülün bütün varlıklar için değişim şeklinde devam edegeldiği ve değişmeyen tek şeyin değişim olduğu” düşünceleridir. (FBB: 111, 112)

2.3. Zamanın Öğretmesi

Zamanın insanda, en anlaşılabilir etkilerinden birisi veya başka bir deyişle, zamanla insanın elde ettiği en büyük kazanımlardan birisi, **öğrenmedir**. Bu durum bazen bir süreç; bazen ise anlık bir fark ediş veya keşif şeklinde olabilmektedir.

Anlatıcıya göre, zaman içinde yaşanan tecrübelerimizle varmanız gereken en doğru ve olgun sonuç, “hayati işlerimizden arta kalan bütün zamanımızı sadece aşkımız ve sa’yimiz” arasında bölüştürmek düşüncesi olmalıdır. (FBB: 83)

Anlatıcı, Fahim Bey'le ilk tanıştığı andan itibaren ona duyduğu gayri şuurî muhabbetin sebebi olan, Fahim Bey'in anlatıcıya halasını hatırlattığı gerçeğini, "nice zamanlar sonra" keşfedebilmiş; gözlerimizin artık zahîrle yetinmeyip bâtını da gördüğünü, hakikatlerin temizlenmiş sathının altında gizlenen yaralara nüfuz ettiğini ve "işittiğimizin yalnız yalan olduğunu değil, aynı zamanda söylenmeyen doğruyu da duyduğumuzu" ancak "bir yaştan sonra" öğrenebilmiştir. (FBB: 84)

İnsan hayatında zamanın ilerlemesi ihtiyarlık demektir ve ihtiyarlık beraberrinde bir tür bilgelik getirir. Zamanının sonuna doğru insan kendi faniliğini iyiden iyiye hissederken bir yandan da kendisinin dışındaki âlemin faniliğini daha iyi duymaya başlar. (FBB: 105)

2.4. Zamanın Unutturması ve Yokluğa Sürüklemesi

Unutmak, insan için bazen bir eksiklik, bir hastalık veya bir sorun; bazen de bir kurtuluş, bir ilaç veya bir çözüm olabilmektedir. Unutmanın ve unutulmanın bir de toplumsal yönü vardır. Bazen bir değer, bir gerçek veya bir bilgi, bireysel hafızadan olduğu gibi toplumsal hafızadan da uçup gitmekte, unutulmaktadır. Fahim Bey'in ölümü üzerine çıkan vefat haberlerinin hemen ertesinde kısmî tekzip ilanları yayımlanır. Bu durumu içine sindiremeyen anlatıcı, "bu tekzipin yanlış ve şimdi herkesin unutmuş bulunduğu bir zamana ait o haberin bilâkis doğru olduğunu" belirtir. (FBB: 8) Anlatıcı, Fahim Bey'in babasından söz ederken de "Şimdi ismini unutmuş olduğum babası Bursa eşrafındanmış." demektedir. (FBB: 12) Zaman, sadece önemsizi değil; eşraftan sayılan bir ismi de unutturmuştur. Anlatıcının burada, roman kişisine bir isim tayin etmemesi de zamanın unutturma etkisini daha da belirginleştirir. Anlatıcı, ilerleyen sayfalarda, Fahim Bey'in yazıhanesindeki evrakları keşfedip inceleyen bir yakını için de "O, ismini unutmuş olduğum akrabası..." diyecektir. (FBB: 90)

Zamanın beşeri hafızada, hakikatleri unutturup değişikliğe uğratan etkilerini, bir tarihşinas olarak Fahim Bey de Bristol ismi üzerinden uzun uzadıya örneklendirir. (FBB: 44, 45)

Unutma ve unutulma, bazen hüznülere neden olabilmektedir. İnsan aradan geçen zamanla birlikte önemsiz, değersiz, bunak görülebilmekte ve Fahim Bey'in yaşadığı türden, yalnızlığa iten bir unutulmanın odağında yer alabilmektedir. (FBB: 106)

Unutma ve unutulma, kalplerden önce hafızalarda gerçekleşir ve bazen zamanının unutturma gücü öyle etkili olur ki unutulacağına ihtimal verilme- yen nice önemli olaylar bile “zamanın mezarına” gömülür. (FBB: 106, 107) Zamanın unutturma etkisinin bir yönü de malumu meçhule, aşikârı gizliye, masumu suçluya döndürerek zihinlerde yeni cehaletler doğrulabilmesidir:

“Bilen söyler, bilmeyen söyler. Kimin sesi kuvvetliyse onunki duyulur. Şöhretler dağılarak isimler birbirine karışır. Ahmet’i Mehmet sanırlar. Hasan’ı Hüseyin’le karıştırırlar. Ethem Pertev Paşayı Pertev Paşa ile Mahmud Celâlettin Beyi Mahmud Celâlettin Paşa ile, Haşim Nahit Beyi Tahsin Nahit Beyle, Musli- hettin Âdil Beyi Abdürrahman Âdil Beyle karıştırırlar.” (FBB: 107)

2.5. Zaman Bilincinin Tarih Bilincine Dönüşmesi

Yeni Tarihselci kuramın **ilkelerinden birisi** tarihin kurmaca olarak kabul edilmesi, metinden başka gerçekliğin kabul edilmemesi **şeklindedir**. (Çelik, 2005: 22, 36) Abdülhak Şinasi’nin “Fahim Bey ve Biz” romanında gerçeklik kavramını yer yer sorgulaması ile Yeni Tarihselci bir tavır takındığı söylenebilir. Roman anlatıcısı, Fahim Bey’in rüyasını naklederken, görüldüğü söylenmiş ve nakledilmiş olan rüyanın, Fahim Bey’den başlayarak silsile yolu ile nice değişikliklere uğramış olabileceğini ve son olarak kendi yazdıklarının da duyduklarından farklı olabileceğini vurgular. (FBB: 60) Kendisinin rüyayı dinlemesi hakkında “gördüm” tabirini kullanan anlatıcı, rüyanın görüldüğü andan itibaren her anlatışta değişikliklere uğrayıp **âdeta yeniden kurgulan- dığını** vurgular. “İnşa edilmiş, türlü hikâye ve tefsir edilmiş rüya”lardan söz eden anlatıcının bu tavrı Yeni Tarihselci görüş ile paralellik göstermektedir.

Divan edebiyatındaki “tarih düşme sanatı” bir tür tarih yazarlığıdır ve unu- tulma endişesine karşı gösterilmiş sanatsal bir tepkidir. Tarih düşme, aynı zamanda insandaki bilinme ihtiyacına dönüktür. Değer ve unsurları ile geç- mişi hissedebilmek için öncelikle onu bilmek gerekmektedir. “Fahim Bey ve Biz”de anlatıcı, Fahim Bey’in ölüm haberi üzerine “O ölüyü bilmeyenlerden bu yazıyı okuyanlar sanki ne duyarlar? Bir talihin ademe göçmesinden onun- la alâkası olmayan ne anlar.” diyerek bilmemekten kaynaklanan duyarsızlık- lara dönük yakınmalarda bulunur. (FBB: 7) Anlatıcı, Fahim Bey’e karşı içinde bir ezinti, bir çöküntü duymaktadır. Çünkü ölenle aralarında -son zamanlar- da gevşeyip azalmışsa da- “kökleri mazinin sağlamlığı içinde kalan eski bir aşinalığı” bulunmaktadır. (FBB: 8)

Abdülhak Şinasi'nin yazarlık çabasının, bir bütün olarak, yaşantı ve medeniyet demek olan, geçmiş zamanın unutturulmamasına, geleceğin inşasında maziye hak ettiği yerin verilmesine dönük olduğu söylenebilir.

Romanda, geçmişi anmanın ve hatıraların anlatıcılar ve diğer anlatı kişileri üzerinde etkilerine yer verilir. Bu etkilerden bir kısmı "teskin ve teselli edicilik ve yardımcı oluş"tur. Anlatıcı, Fahim Bey'in kayıbdan duydukları üzüntünün cemiyetçe paylaşılmasını bekleyen yakınlarının, ölenin hatırasından yardım beklemelerini çok görmemeyi ve onların yaptıklarını tabii karşılamayı önerir. (FBB: 8-9)

Romanda, Fahim Bey'in sevincinden aklını yitiren köpeği İrondel'in, unuttuğu benliğinden korkması (FBB: 18) geçmişi unutmamanın ne gibi sonuçlar doğuracağına ironik bir göstergesidir. Kaybolduktan sonra sahibini tekrar bulduğu için sevincinden aklını yitiren İrondel'in dramı unuttuğu geçmişini, kaybettiği benliğini bulma bağlamında da dikkat çekicidir. (FBB: 18) Artık İrondel'i sakinleştirebilmenin tek yolu kalmıştır: Onu ismi ile çağırmak. Bıçare köpek âdeta, ancak geçmişe ait olan ismi ile sükûna erebilmekte, saldırganlığı bırakabilmektedir. Geçmiş anmanın etkilerinden birisi de insanın zaman ve mekân duygusunu bir süreliğine bile olsa aşabilmesi şeklinde hissedilir. Roman anlatıcısı, Fahim Bey'in, geçmiş zamanlardan söz edişlerinden sonra kendisini zaman ve mekân değiştirmiş gibi hissettiğini belirtir. (FBB: 73)

Abdülhak Şinasi, hatıraların ve geçmiş zamanı hatırlamanın insan duyguları üzerindeki etkisine ve insana verdiği hazzı, Ahmet Haşim üzerine yazdığı biyografik eserinde de yer verir:

"Hâşim gençliğimizde bize büyük bir şair tesirini vermişti. Bazı mısraları bir cihan kıymetinde görülüyordu. Şair Hayalî'nin: 'Geçmiş zaman olur ki hayâli cihan değer' mısrası pek güzeldir. Ahmet Hâşim'in beyti bu kıratte ve daha güzeldir:

Bize bir zevk-i tahattur kaldı

Bu sönen, gölgelenen dünyada" (AHŞ: 45)

"Fahim Bey ve Biz" romanında hatıralar bazen de bir "ders alma kaynağı" olarak karşımıza çıkar. Fahim Bey'in geçmiş zaman ile ilgili ve geleceğe dönük tasavvurlarını dinlemekte olan anlatıcıya, bir arkadaşı, günün birinde "Sen Fahim Beyi bir ders alır gibi dinliyorsun!" diyecektir. (FBB: 73)

Zaman, sadece geçmiş boyutu ile değil gelecek boyutu ile de insanlara etki edebilmektedir. “Fahim Bey ve Biz” romanında “hayali kurulan âti” bazen mest eden bir ziyafet etkisi yapabilmektedir. Anlatıcı, “parlamak ve sönmemek için vuzuhtan kaçınan, karanlığı ve ibhamı arayan” gönüllülerimizin emeller ve ümitlerle dolu olduğunu; “kanımızı emdikleri halde, mantığın ve zekânın aydınlığından kaçan birçok hülyalarımız ve emellerimize” onların huylarını bile bile ünsiyet peyda ettiğimizi söyler. (FBB: 95)

2.6. Zaman Hafızaları

“Fahim Bey ve Biz” romanında zamanı hapsedtiği, yaşattığı veya geleceğe taşıdığı söylenebilecek **eşyalar**, mekânlar ve formlardan öne çıkarılanlar sandıklar, edebi eserler ve gazetelerdir. Günümüzde şehirleşme ile önem ve işlevleri azalan sandıklar, bu romanda, içlerinde muhafaza ettikleri eşyalara etkileriyle, geçmişteki zamanı geleceğe taşıyan mekân unsurları olarak yer alırlar. Anlatıcı, Fahim Bey’in bir sandık etkisi bulduğu sözlerinde sandıkların “eşyaları kokuları ile geleceğe taşınması” işlevine dikkat çeker ve böylece geçmiş zaman sandıklarının içlerinde barındırdığı kimi hazineleri **gözler önüne serer**. (FBB: 72) Anlatıcı, sözlerinin devamında sandıkların, bir zaman tüneli gibi, içlerindeki görür görmez bizi “çocukluk zamanımızın sularına indiren” eşyalarına ve onlarla temasa geçer geçmez görüntü, ses ve kokularıyla “bütün bir eski zamanın açılması ve yayılması” durumlarına dikkati çeker. (FBB: 72, 73)

Yazı, geçmiş zamanın nice birikimlerini geleceğe aktarmanın en temel araçlarından. Geçmiş yaşantılar ve bilgiler; edebi eserler, mektuplar, gazeteler, belgeler gibi yazılı metinlerle gelecek kuşaklara aktarılır. Abdülhak Şinasi’nin yazdıklarını bu açıdan ele aldığımızda onun eserleri, bir geçmiş zaman hafızası olarak karşımızda durur. Hisar, yazının ve edebiyatın “zamanı kaydetme ve zamana şahit olma işlevlerine” romanında bir konu olarak da yer vermiştir.

Zaman hafızalarından gazeteler, günü ve günceli kaydetmekle geçmişi geleceğe taşırlar. “Fahim Bey ve Biz” romanında gazeteler ve gazete haberleri bu işleviyle yer almaktadırlar. Romanın ilk bölümü “Bir Ölüm Haberi” başlığını taşımaktadır. Roman, “Bir gün gazetelerde, ‘Hazin bir vefat’ başlığı altında kısa bir fıkra çıktı: ‘Bursa eşrafından, eski maslahatgüzarlarımızdan, Tütün İnhisarı İdaresi mütercimi Ahmet Fahim Bey eceli mev’udiyle vefat etmiştir.” (FBB: 7) sözleri ile başlar. Bu türden ölüm haberleri içeren satırları, ölünün cesedi üzerine atılan birkaç kürek toprağa benzeten anlatıcı, ilerleyen sayfalarda bu haberi ve daha sonraki düzeltme haberlerini yorumlar; anlatı-

cı, aslında gazetelerin ertesi gün, yarı resmi bir ağızla yaptıkları tekziplerin yanlış olduğunu söyleyerek gazete haberlerinin inandırıcılığını sorgular. Romanda bahsi geçen zamanlarda ise gazete haberlerine iman derecesinde inanılmakta; "Gazete yazıyor" sözü " 'Resmen ilân olunur' demek gibi mühim bir söz" olarak telakki olunmaktadır.

Dönemin gazetelerinin bir özelliği de bir iki doğum ve evlilik haberine karşılık, "uslanmış ve sükûn bulmuş bir halde" de olsa çoğunlukla felâket haberleri içermeleridir. (FBB: 31) Gazeteler tek tek değil de topluca dikkate alındığında ise bir arşiv niteliği kazanırlar. Kendi gazete koleksiyonunu oluşturan Fahim Bey de her gün bir Türkçe İstanbul ve bir Fransızca Paris gazetesini okuyarak, anlatıcının tarihe düşülen notlar olarak değerlendirdiği gazetelerini, muhtelif renkli kalemlerle işaretlemekte ve onları itina ile saklamaktadır. (FBB: 31)

3. FAHİM BEY VE BİZ ROMANINDA MEDENİYET ALGISI

"Fahim Bey ve Biz" romanında ele alınan zaman dilimi Osmanlı'nın son dönemi olan Meşrutiyet Devri'dir. 1839'da kabul edilen Tanzimat Fermanı ile Batı medeniyet dairesine girildiği resmen ilan edilmiş; **Şark medeniyeti dairesinden Batı medeniyeti dairesine geçme çabası hâliyle bazı sancılar getirmiş**; topluma ve bireylere bazı buhranlar yaşatmıştır. Yaşanan bu durumun hayatın pek çok alanında yansımaları olmuştur. Bu geçiş süreci edebiyat sahasında, bazen kuşak çatışmaları, bazen kişilik bölünmesi, bazen medeniyetler çatışması, bazen de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte olduğu gibi bunların birkaçının içi içe yaşanması olarak tezahür etmiştir.

3.1. Kuşak Çatışmaları

"Fahim Bey ve Biz" in anlatıcısı, gençlik döneminde babasından Fahim Bey hakkında duyduklarıyla ilgili olarak "Ben de o yaşta kâinatın hikmetine kendimi büyüklerden ziyade yakın duyardım. Babamın bu cümlelerini işitince onları tashih etmeye koyulurdum. Onun bu müsait muhakemesine iştirak etmiyordum." demekle kendisinin yıllar önceki düşüncelerini tenkit eder; nesiller arasında görülen ve kuşak çatışması olarak niteleyebileceğimiz "uzaklaşmanın" ise **kıymet verilen sözlerin ve üslup zevkinin farklılaşmasından kaynaklandığını; bunun da en iyi olarak, "nesillerin konuşma tarzının tespiti" ile anlaşılabileceğini** savunur. (FBB: 34, 41) Anlatıcı, okurlara, kuşaklar arasında görülmesi muhtemel olan farklılıkları tabii karşılamayı önerir; yeni

yetişen gençlerin, ihtiyarların sözlerini “bugünkü hayat ile alâkası olmayan bir tarih kitabını okur gibi, mazi hakkında malûmat edinmek bakımından” dinlediklerini söyler. (FBB: 107, 108) “Fahim Bey ve Biz” romanında kuşak çatışmalarının görünür kılındığı alanlardan birisi de lisandır. Hem konuşulan söz varlığı itibarı ile hem de söz kalıplarına sığdırılan anlamlar yani gösterilenler itibarı ile kuşaklar birbirinden uzaklaştıkça, başka bir söyleyişle zaman ilerledikçe, gençlerle yaşlılar aynı lisanı konuşmaz olurlar. (FBB: 116)

3.2. Medeniyetlerin Birbiriyle Münasebeti

Romanda medeniyetler çatışmasına ve uyuşmasına **örnek olacak şekilde** “gelecekle barışmak isteyen geçmiş zaman”dan söz edilir. Abdülhak Şinasi, eski Şark medeniyetini, “Fahim Bey ve Biz” romanında **özellikle** eski saatler ile somutlaştırır. (FBB: 25)

Medeniyetler bazen uyum içinde görünürler. Temsil ettikleri medeniyetlerin göstergeleri olarak eski ve yeni hayat tarzının yansımaları bazen bir nesnede, bir arada bulunurlar. “Fahim Bey ve Biz” romanında kimi beylerin ceplerinde taşıdıkları “iki yüzlü olan, bir tarafı ezanî saati, diğer tarafı Avrupaî saati gösteren hususî saatler”den söz edilir. (FBB: 26) Saat nesnesi burada bir yandan medeniyetlerin uyum içindeki birlikteliğini gösterirken bir yandan da eski ve yeni medeniyetlerin bölünmüşlüğü, sırt sırta duruşlarını ve kendi mecralarında akmaya, yaşamaya devam etmelerini simgelemektedir. Anlatıcının saat nesnesi için kullandığı “iki yüzlü” ifadesinde medeniyet buhranı yaşayan yeni insan tipine de ironik bir gönderme söz konusudur.

Batlaşma son iki asrımızın neredeyse temel sorunsalıdır. Cumhuriyet dönemi romancılarımızdan ve bir önceki medeniyetin tanıklarından olan Abdülhak Şinasi Batlaşma ve Doğu-Batı sorunsalına “medeniyet buhranı” olarak bakan yazarlarımızdandır. Hisar, farklı olarak çoğu yerde çekişme ve çatışmaya dönüşen Doğu-Batı sorunsalının, özünde, “menfaatlerin çatışmasından” kaynaklandığını ileri sürer. “Fahim Bey ve Biz” romanın da, Fahim Bey ve Çamlıca’daki deli enişteden söz edilirken anlatıcı, eniştesinin Fahim Bey’e duyduğu nefretin kaynağının “...birinin şark kültüründen hiç ayrılmamış, ötekinin ise Garp kültürüne bağlanmış olmalarına” dayandırılabilceğini; çocukluğunda ve ilk gençliğinde gördüğü bütün evlerin, mahallelerin, mesirelerin ve oralarda rast geldiği çocuk, kadın ve erkek bütün insanların da “bir salıncağın verdiği lezzetle” daima birinden ötekine gitmeye alışık olduğu Şark ve Garp âlemlerinden birinde kendiliklerinden yer aldıklarını belirtir. (FBB: 39)

Romanda genel olarak medeniyet dairesi değişikliği, terbiye anlayışından eğitim anlayışına, maneviyat ikliminden maddi âleme, eski hayattan yeni hayata geçiş şeklinde ele alınmaktadır.

3.3. Kişilik Bölünmesi

Medeniyet buhranı, bireylerin hayatında bazen ikilemler, bazen takınılan düalist tavırlar bazen de kişilik bölünmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Anlatıcının babasının söylediklerine göre Fahim Bey değişik zamanlarda farklı farklı ruh hâllerine girebilmektedir. (FBB: 16)

Burada dikkat çeken bir nokta Fahim Bey'in Beyoğlu'na, eğlence vaatlerine doğru yol alırken umut ve neşe dolu olması, eğlence sonrasında vaatlerden hakikatlere dönerken ise karamsar kesilmesidir. Bazen iyimser bazen de kötümser bir kişiliğe büründüğü söylenen Fahim Bey'in kendisine mahsus halleri vardır ve Fahim Bey'in başına genellikle tuhaf şeyler gelmektedir. O, tiyatroya ve güzelliklere düşkün birisidir. Vaktiyle İstanbul'a gelmiş bir Fransız kumpanyasının oyunlarının hiçbirini kaçırmamış ve sanatına hayran kaldığı bir aktris Fahim Bey'i tuhaf ve komik bir duruma düşürmüştür. "Bu ilahî kadına insan her şeyini feda etmelidir!" diyecek kadar aktriste tutulan Fahim Bey, aktris karşısında bir Felatun Bey kesilir. Fahim Bey'in fedakârlık hevesiyle ve bütün parasını harcamak azmiyle bu aktris için yaptırdığı kocaman çiçek buketi, ancak bir araba ile taşınmış ve aktrisin İstanbul'dan ayrılacağı trene güç bela ile sığdırılabilmıştır. (FBB: 16, 17)

Farklı bakış açılarından bakıldığında Fahim Bey'de zıt kutuplar olarak değerlendirilebilecek yaşantı tarzları görülmektedir. Romanda bu ikili hayat tarzları çatışmamakla birlikte kendi mecralarında tıpkı "iki yüzlü saatler" gibi akmaya devam etmektedirler ve bu yaşantılar romanda "alaturkalık-alafrangalık", "talihsizlik-talihli oluş", "zevahir hayat-iç yüz/gizli hayat" olarak nitelendirilmektedir. Bütün bu düalist yapılar özünde insanın anlaşılmazlığını ve Bergsoncu yaklaşımla özgürlüğünü göstermektedir. (FBB: 121)

3.4. Alafrangalık ve Alaturkalık

Fahim Bey, alafranga peynirlerinin kokusundan şikâyet eden eşi Saffet Hanımın mangal sevdası hakkında bazen "Hanım! Yine kömür kokuyor!" diyerek itiraz eder; "Sen asıl şu mangalındaki marsıklara bak! Vallahi bir gün zehirleneceksin, bizi de zehirleyeceksin!" sözleriyle serzenişte bulunur. (FBB:

36) Abdülhak Şinasi, zaman konusu etrafında yazan birisi olarak eserlerinde, vakti sayan ve gösteren saatlere ayrı bir önem vermektedir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemi kültür ve medeniyet dairesinde bulunmuş olan yazar, “Fahim Bey ve Biz” romanında saatleri alaturka ve alafranga oluşları açısından ayrı ayrı ele almaktadır. Romanda döneme dikkat çekilerek alaturka saatlerin dünyanın güneş etrafındaki hareketlerine göre ayarlanış şekli “onun battığı anın tam on iki sayıldığı ve akşam ezanı başladı mı saatlerin on ikiye ayar edildiği” anlatılır. (FBB: 25)

Geçmiş zaman evlerinde çeşit çeşit görünümlü ve farklı işlevlere sahip nice saatler bulunmaktadır. Bunlardan bazısı “aynalar önünde, konsollar üstünde, irili ufaklı daha başka bir takım saatler”; bazısı daha ucuz cinsten, daha basit ve “yumurtlayacak tavukların gıtgıdak diye haykıran telâşlı ve gürültülü seslerini duyurarak sanki daha hamaratmışlar gibi âdeta koşarak” işleyen; bazısı da “ayrıca kurulan bir düğme ile, ayar edilmiş oldukları saniyeye geldiler mi, sanki zamanın altın yumurtasını doğuruyorlarmış gibi, birdenbire bir çılgık koparan münebbihli” saatlerdir. (FBB: 25, 26) Burada sayılan saat türlerinin yanı sıra Fahim Bey’in evinde, sofada bir kuyruklu saat, duvarda bir çalar saat ve Saffet Hanımın, çok kere hırkasının üst mendil cebinde bulundurduğu mücevherli, kapağı mineli, kıymetli, hususi bir saati vardır. (FBB: 37, 58)

Alafranga diye nitelenen yeni saatler ise çalar saatlerdir. Onlar zamanı “daha asrı, daha madenî bir sesle, birer altın gibi” saymaktadırlar. (FBB: 25) Romanda “geçmiş sayarken geleceğe akan saatlerin” vakti tayin etmenin yanında başka işlev ve rollerinden de söz edilir. “Fahim Bey ve Biz”de kendileri için başlı başına bir bölüm ayrılmış olan saatler “geçmiş zaman evlerinin kalbi” gibi görülürler. (FBB: 26)

Fahim Bey’in hayatında, geçmişe veya geleceğe dönük olduğu zamanları olduğu gibi; alaturka veya alafranga olduğu durumlar da söz konusu olabilmektedir. Fahim Bey’in giydiği İngiliz kumaşlarından giysileri onun hakkındaki kanaatlere etki etmiştir. Anlatıcı, bu giysilerin Fahim Bey’i öyle bir zırh içinde gösterdiğinden dolayı birçoklarının onu “memleketin mukadderatına yabancı” bulmuş olabileceğini söyler ve elbiselerin Fahim Bey’in algılanışına ve mukadderatına muhtemel olumsuz etkilerini anlatır. (FBB: 22, 23)

Saffet Hanım, eşi Fahim Bey’in sevdiği bazı “alafranga” peynirlerin bilhassa kokularından huylanmakta ve onların bulunduğu dolaptan uzaklara kaçmaktadır. Saffet Hanım, anlatıcının annesine “gâvur peyniri” olarak nitele-

nen alafranga peynirler için, "Vallahi, hemşire! Bu kokuları alınca bana içim çürümüş, dünya ekşiyerek kokmuş gibi geliyor da tahammül edemiyorum!" demektedir. (FBB: 36)

Anlatıcının eniştesi de Fahim Bey'i, giydiği elbiseleri yüzünden, alafranga bulmakta onun hakkında "Züppeliği giyiminden belli!" diyerek eleştiride bulunmaktadır. (FBB: 38) Londra'ya üçüncü kâtip olarak gönderilen Fahim Bey, "yeni girdiği hayat için" yeni elbiseler sipariş eder. (FBB: 19) Yeni hayatının gerektirdiği yeni giysileri, Fahim Bey'in hayatına, bütün geleceğini de ipotek etmişçesine, girecektir. Bu elbiseler bir yandan da Bergsoncu düşünceler doğrultusunda hayatın ve zamanın bir bütünlük olduğunun; yenilik iddiasının, şimdi-gelecek-geçmiş ayrımının hakikatte bir anlam ifade etmediğinin; her yeninin eskimeye, hâlin ve geleceğin mazi olmaya mahkûm olduğunun göstergeleri olurlar. Dönemin Avrupaî yaşantısını gösteren ve rahatlıktan ziyade külfet getiren bu elbiseler rengârenk, her mevsim için ayrı ayrı, günün saatlerine ve yapılacak etkinliğe göre de ayrı ayrıdır. (FBB: 20)

3.5. Hisar'da İstanbul ve Boğaziçi Medeniyeti Kavramları

Proust, tek gerçek yolculuğun aynı gözlerle yüz değişik ülkeyi dolaşmak değil, aynı ülkeyi yüz değişik gözle görebilmek olduğunu söyler. Hisar'ın İstanbul'u, Boğaziçi'ni, Çamlıca'yı romanlarında, anılarında, biyografik eserlerinde tekrar tekrar ve ahenk içindeki rengârenk yaşantıları ile anlatması Proust'un **sözünü ettiği** türden "gerçek yolculuklar"dandır. Hisar'ın yazılarında İstanbul, Boğaziçi ve Çamlıca mekân unsurları olmanın ötesine geçip yazarın ifadesiyle birer medeniyet olurlar.

Osmanlı Devletinin medeniyet, siyaset ve sanat merkezi, aynı zamanda başkenti olan İstanbul'dur. Hisar'ın eserlerinde Osmanlı'nın kalbi âdeta İstanbul'da, İstanbul'un kalbi de yalılar, köşkler ve seçkin semt kültürü ile Boğaziçi'nde atmaktadır.

Abdülhak Şinasi'nin eserlerinde yazar olarak kendisi, roman anlatıcıları, roman kişileri; Yahya Kemal ve Pierre Loti gibi biyografisini yazdığı kişiler olmak üzere pek çok İstanbul aşığı bulunmaktadır. Soyadı kanunu sonrası içinde taşıdığı İstanbul tutkusu ile Hisar soyadını alacak olan Abdülhak Şinasi'nin bu duygusu, eserlerinde "İstanbul ve Boğaziçi Medeniyeti" kavramına dönüşmüştür. Yazar, bu kavramı benimsediği gibi çevresine de benimsetir. Taha Toros, yazarı "yakın tarihimizin derinliklerindeki Boğaziçi uygarlığının tanıtıcısı olan Abdülhak Şinasi Hisar" olarak niteler. (Toros, 1983: 9)

Hisar'ın eserlerinde yer alan İstanbul âşıklarının başta geleni Fahim Bey'dir. Öyle ki Fahim Bey, içinde büyüttüğü aşk ile "zira bütün dünyada ölmeden görülmek için neden Napoli'yi intihap etmeli? Bizim İstanbul, meselâ, bu şehirden elbette kat kat daha güzeldir." diyecektir. (FBB: 43)

"Fahim Bey ve Biz"de İstanbul, bir "medeniyet" ve "ihtişamlı mazi" demektir. Roman anlatıcısı İstanbul'u "evliyaya benzer bir akraba" sözleri ile imgeleştirir. (FBB: 87)

"Her tepesinde bir cami yükselmekte" olan İstanbul, insana iki temel duygu olarak "tabiat ve tarihi" kazandırmaktadır ve yazarın mistik yaklaşımıyla bu iki unsur Hisar için sonuçta İstanbul demektir. (FBB: 85-87)

Abdülhak Şinasi âdeta İstanbul ve Boğaziçi medeniyeti kavramını açıklamak üzere Boğaziçi Mehtapları (1942), Boğaziçi Yalıları (1954), Geçmiş Zaman Köşklere (1956), Geçmiş Zaman Fıkraları (1958), İstanbul ve Pierre Loti (1958) adlı eserlerini kaleme almıştır. Hisar, "Fahim Bey ve Biz" romanında, bu medeniyetin sanat unsurlarından en çok mimariye musikiye yer verir. Geçmiş zamanlarda -bir kısmı da din ile de anılan- hanende ve sazendelerden oluşan musiki hayatın pek çok alanında; yalılarda, köşklere veya Boğaz'ın mehtabında kayıklarla düzenlenen eğlencelerde yer almıştır. "Fahim Bey ve Biz" romanının anlatıcısı Mevlevilerin ayinlerinde musiki çalmalarını "döne döne uçmasınlar diye dervişlerine yer yüzünden bir ses duyurmak için" olduğunu söyler. (FBB: 76, 87)

4. SONUÇ

Klasik olmayı arzulayan ve edebiyatla ölümsüzlüğe erişme yolunda yazı yazan Cumhuriyet Dönemi romancısı Abdülhak Şinasi Hisar, "Fahim Bey ve Biz" romanında zaman konusunu, Şark İslam düşüncesi ile de **çelişmeyen** ve Doğu **dünyasında** özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasının buhranlı zamanlarında pek çok düşünür ve yazar tarafından bir çıkış kapısı olarak kabul gören Bergson felsefesi doğrultusunda ele almıştır.

Romanda zaman, göreceli ve anlaşılması zor bir bütünlük, bir süreklilik ve tekâmül süreci olarak ele alınmış; zamanın insanı değiştirip, dönüştürüp, olgunlaştırıp tamamlayan ve ölüme sürükleyen bir süreç olduğu ileri sürülmüştür. Romanda zamanın anlaşılması sorununun insan ve hakikat olguları için de geçerli olduğu belirtilmiş; zaman ve hatıra bilincinden tarih bilincine varılmıştır.

"Fahim Bey ve Biz" romanında, zamanın bütünlüğünü görünür kılan unsurlardan sandıklar, gazeteler, resimler ve edebi eserler "zaman hafızaları olarak" ele alınmıştır. Gönlü, yüzyıllar içinde vücuda gelmiş bütün bir eski medeniyetin Batılılaşma sürecinde yok olmasına razı olmayan roman anlatıcısı, medeniyet buhranına bir yandan kişilik bölünmeleri ve kuşak çatışmaları cephesinden yaklaşmış; bir yandan da medeniyetlerin uyuşmasını arzularcasına kaçınılmaz olan yeniliğe karşın eskinin, yeninin içinde yaşamaya devam ettiği tezini savunmuştur. Anlatıcı şekilci eski taraftarlığını alaturkalık, şekilci yenilik taraftarlığını da alafrangalık ile nitelemiştir. Dine estetik bir değer, bir toplumsal ruh hâli ve iklim olarak yaklaşan anlatıcı, mimarisi, sosyal ve kültürel yaşantısı, musikisi ve diğer güzellikleri ile İstanbul'u ve Boğaziçi'ni yaşatılması gereken müstakil bir medeniyet değerinde görmüştür.

5. KAYNAKLAR

- Doğan (2010), Ali, Enderunlu Vasıf Divanında Zaman, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Gündoğan (2010), Ali Osman, Bergson, Say Yayınları, İstanbul.
- Hisar (2006), Abdülhak Şinasi, Fahim Bey ve Biz, 3. Baskı, YKY, İstanbul.
- _____, Ahmet Haşim: Şiiri ve Hayatı, YKY, İstanbul.
- Kantarcioglu (2009), Sevim, Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Topçu (1998), Nurettin, Bergson, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Toros (1983), Taha, Milliyet, İstanbul. 27.04.1983.